

Příručka pro realizátory EVVO programů, zaměřených na osoby se zdravotním znevýhodněním

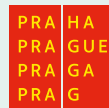

Autoři

Ing. Lenka Skoupá
Ing. Marie Dvořáčková

Vydalo

Hlavní město Praha,
Odbor ochrany prostředí MHMP,
Mariánské náměstí 2, 110 01 Praha 1
evvo@praha.eu, www.praha.eu
První vydání

© Hlavní město Praha, 2026

Cíl příručky:

Klíčové kompetence realizátorů EVVO leží především v pedagogické, přírodovědné a environmentální oblasti. Specifickým rysem programů a aktivit EVVO je jednorázové setkání s dítětem nebo dospělým, kterého lektor vzdělává. Příručka usnadňuje vzdělavatelům orientaci v problematice vzdělávání osob se speciálními potřebami a pomáhá jim vhodně upravit stávající aktivity nebo připravit nové programy.

Cílová skupina:

Příručka je určena primárně lektorům EVVO, mohou ji využívat i pedagogové volného času nebo učitelé.

Struktura příručky

- cíle EVVO a indikátory jejich dosahování dle MŽP, stanovení cílových skupin (děti se specifickými potřebami a zdravotně znevýhodnění dospělí)
- metodiky aktivit a programů EVVO, adekvátní cíle pro jednotlivé skupiny, uvedení příkladů z praxe
- odborná východiska k problematice (příloha)

Autoři: Ing. Lenka Skoupá, Ing. Marie Dvořáčková

Aktualizace: 20. 8. 2025

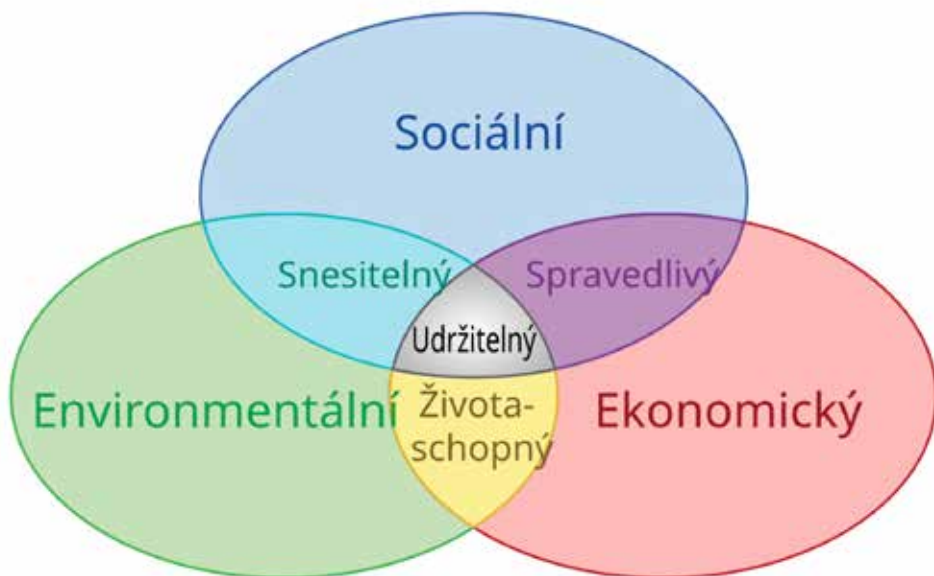
Obsah

Úvod	4
Cíle EVVO	5
Oblasti kompetencí a rámcové cíle EVVO	5
Hlavní principy tvorby výukového programu/aktivity a jejich fáze:	6
Cílové skupiny	6
Dělení OZZ na základě doby trvání postižení	7
Podle stupně postižení (v legislativě, týká se dospělé populace)	7
Podle druhu postižení	7
Efektivní komunikace s osobami se zdravotním znevýhodněním	7
Obecné zásady komunikace	7
Efektivní spolupráce s doprovázejícími asistenty a pedagogy	8
Principy tvorby a úpravy vzdělávacích aktivit pro jednotlivé skupiny OZZ	9
Osoby s tělesným postižením	9
Příklady úprav v prostředí a výukovém prostoru	10
Příklady úprav v programech	10
Osoby se smyslovým postižením	10
Zrakové postižení	10
Sluchové postižení	15
Duševní onemocnění	18
Obecné charakteristiky osob s duševním onemocněním	18
Nápomocná doporučení	20
Mentální postižení	20
Klíčové vzdělávací principy	22
Kombinované postižení	25
Literatura, zdroje, východiska:	28

Úvod

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (dále jen EVVO) je systém, který vede k osvojení znalostí, dovedností a návyků, utváření hodnotového žebříčku a životního stylu směřujícího k ochraně životního prostředí s cílem zajistit udržitelný rozvoj v místním i globálním měřítku.

Udržitelný rozvoj je způsob rozvoje lidské společnosti, který uvádí v soulad hospodářský a společenský pokrok s plnohodnotným zachováním životního prostředí. Sociální, ekonomický i environmentální pilíř udržitelného rozvoje mají stejnou váhu, jsou vzájemně provázány a nelze jeden z nich upřednostnit na úkor ostatních.

Mezi hlavní cíle udržitelného rozvoje patří vytvoření společnosti, která využívá přírodní zdroje k naplnění svých potřeb pouze do té míry, aby nedocházelo k ohrožení integrity planety a stability přírodního systému. Soustředí se přitom na potřeby jak současné generace, tak i generací budoucích.

Udržitelný rozvoj byl definován v roce 1992 na Summitu Země v Rio de Janeiru. V roce 2015 přijalo valné shromáždění Organizace spojených národů Agendu 2030 pro udržitelný rozvoj a zavázalo se k plnění 17 Cílů udržitelného rozvoje. Za plnění cílů jsou primárně zodpovědné vlády jednotlivých států s podporou mezinárodních organizací a mezinárodní rozvojové spolupráce.

Cíle EVVO

Obecným cílem EVVO v České republice je rozvoj kompetencí potřebných pro environmentálně odpovědné jednání. To je chápáno jako odpovědné osobní, občanské a profesní jednání, které se prezentuje v zacházení s přírodou a přírodními zdroji, ve spotřebitelském chování a v aktivním ovlivňování okolí s využitím demokratických procesů a právních prostředků. EVVO k takovému jednání připravuje a motivuje.

Oblasti kompetencí a rámcové cíle EVVO

EVVO rozvíjí kompetence pro environmentálně odpovědné jednání v následujících oblastech:

- vztah k přírodě
- vztah k místu
- ekologické děje a zákonitosti
- environmentální problémy a konflikty
- připravenost jednat ve prospěch životního prostředí

Pro vzdělavatele připravilo Ministerstvo životního prostředí ČR přehlednou tabulku, která pro každou stanovenou oblast definuje několik rámcových cílů. Ty společně vytvářejí komplex žádoucích znalostí, dovedností, schopností, postojů, kterých by se mělo prostřednictvím EVVO dosahovat.

Tabulka kompetencí a rámcových cílů EVVO dle MŽP

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Vztah k přírodě	<ul style="list-style-type: none">▪ Potřeba kontaktu s přírodou▪ Schopnost přímého kontaktu s přírodním prostředím▪ Citlivost k přírodě▪ Reflexe různých pohledů na přírodu, postojů k ní a ujasňování si vlastních hodnot a postojů
Vztah k místu	<ul style="list-style-type: none">▪ Znalost místní krajiny, jejích jedinečností a schopnost interpretovat je v souvislostech▪ Vědomí sounáležitosti s místem a regionem a pocit zodpovědnosti za něj
Ekologické děje a zákonitosti	<ul style="list-style-type: none">▪ Zájem o pochopení ekologických dějů a jejich zkoumání▪ Schopnosti a dovednosti pro zkoumání přírody a životního prostředí▪ Porozumění základním ekologickým dějům a zákonitostem▪ Porozumění významu ekologických dějů a zákonitostí pro život člověka▪ Propojování znalostí ekologických dějů a zákonitostí s každodenním životem

<p>Environmentální problémy a konflikty</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Schopnost analýzy environmentálních problémů a konfliktů ▪ Schopnost formulovat vlastní názor na problém, posuzovat variantní řešení a navrhnout řešení vlastní ▪ Schopnost spolupráce a komunikace při řešení environmentálních konfliktů
<p>Připravenost jednat ve prospěch životního prostředí</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Znalost základních principů ochrany životního prostředí ▪ Znalosti a dovednosti potřebné pro šetrné zacházení s přírodou a přírodními zdroji ▪ Znalosti a dovednosti pro spotřebitelské chování ▪ Znalosti a dovednosti pro aktivní ovlivňování svého okolí ▪ Přesvědčení o vlastním vlivu na předcházení a řešení problémů životního prostředí

Tabulka 1: Kompetence a rámcové cíle EVVO dle MŽP

Příprava a tvorba výukových aktivit je systematický proces, jejich výstupy (výukové programy, semináře aj.) tvoří promyšlený celek a vedou k osvojení konkrétních předem stanovených znalostí, dovedností a kompetencí.

Hlavní principy tvorby výukového programu / aktivity a jejich fáze:

- definování vzdělávacích cílů
- plánování učebních aktivit
- výběr výukových metod a metodických nástrojů
- vlastní organizace výuky
- reflexe programu a hodnocení jeho výsledků

Při tvorbě vzdělávacích programů je nutné dodržovat návaznost jednotlivých kroků, zásadní je vždy začínat od definice cílů. Častou chybou je opomíjení reflexe programů, bez které nelze program dobře vyhodnotit a ujasnit jeho dopad na cílovou skupinu.

Cílové skupiny

Metodická příručka vznikla jako podpůrný dokument pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu osob se zdravotním znevýhodněním (OZZ). Jedná se o děti i dospělé, jejichž zdravotní stav dlouhodobě omezuje schopnost plnohodnotného života, vzdělávání a pracovního uplatnění.

Hlavním úkolem v rámci rovných příležitostí je zajistit, aby se do aktivit EVVO mohli aktivně a plně zapojit. Záměrem materiálu je přizpůsobit metody výuky a aktivity specifickým potřebám dané cílové skupiny.

Mezi obyvateli Česka ve věku 15 a více let, kteří žili v soukromých domácnostech, bylo v roce 2024 přibližně 15 % osob se zdravotním postižením (ČSÚ, 2024). Celkem se jednalo o 1,313 milionu lidí, které zdravotní problémy dlouhodobě omezují ve vykonávání běžných činností. Více než polovinu z nich tvořili senioři ve věku nad 65 let.

Osoby se zdravotním znevýhodněním se rozdělují podle typu postižení, podle stupně postižení a na základě doby trvání postižení.

Dělení OZZ na základě doby trvání postižení

- vrozené × získané
- dočasné × trvalé

Podle stupně postižení (v legislativě, týká se dospělé populace)

- Osoby se zdravotním postižením (OZP)- jedná se o osoby, které mají zdravotní potíže, které jim omezují pohyb, orientaci nebo plnohodnotný způsob života, a mají nárok na průkaz mimořádných výhod (TP, ZTP, ZTP/P).
- Osoby zdravotně znevýhodněné (OZZ) – jde o osoby, jejichž zdravotní stav dlouhodobě omezuje schopnost pracovního uplatnění, ale nemají nárok na průkaz mimořádných výhod.

Podle druhu postižení

- Tělesné postižení – zahrnuje omezení pohybové funkce, např. po úrazech nebo onemocněních pohybového ústrojí.
- Smyslové postižení – zahrnuje snížení nebo ztrátu zraku nebo sluchu.
- Duševní onemocnění – zahrnuje poruchy v oblasti myšlení, emocí a chování, včetně autismu.
- Mentální postižení – zahrnuje omezení intelektuálních schopností.
- Kombinované postižení – je kombinací různých typů postižení.

Pro vzdělavatele je výchozí **druh postižení**. Tomu musí přizpůsobovat formu i obsah vzdělávacích programů, jednotlivé aktivity, jejich délku i reflexi programů.

Efektivní komunikace s osobami se zdravotním znevýhodněním

Při komunikaci s OZZ je nezbytné brát v úvahu, že každý typ postižení přináší svá **komunikační specifika**. Vždy je nutné vycházet z obecně **platných komunikačních zásad**, které tvoří základ pro respektující a efektivní interakci.

Obecné zásady komunikace

1. Aktivní naslouchání

- **Věnujte plnou pozornost:** Neskákejte do řeči, neplánujte si odpověď, zatímco druhá osoba mluví. Soustřeďte se na to, co říká.
- **Projevujte zájem:** Používejte neverbální signály (oční kontakt, přikyvování) a občasné krátké slovní projevy („aha“, „rozumím“), které ukazují, že nasloucháte.
- **Ověřujte si porozumění:** Pokud si nejste něčím jisti, zeptejte se na upřesnění nebo shrňte, co jste slyšeli, abyste se ujistili, že jste vše pochopili správně.

2. Jasnost a srozumitelnost

- **Mluvte srozumitelně:** Používejte jednoduchý jazyk, vyhýbejte se žargonu, zkratkám nebo složitým větám.
- **Budte konkrétní:** Vyjadřujte se přesně a vyhýbejte se dvojsmyslným nebo vágním formulacím.
- **Přizpůsobte se posluchači:** Zohledněte úroveň porozumění a znalostí druhé osoby.

3. Respekt a empatie

- **Jedněte s úctou:** Zacházejte s každým s respektem a uznáním, bez ohledu na jeho postavení nebo schopnosti.
- **Projevujte empatii:** Snažte se vcítit do situace druhé osoby, pochopit její pocity a perspektivu.
- **Pozor na předsudky:** Přistupujte k lidem otevřeně, bez předem utvořených názorů nebo stereotypů.

4. Přímá komunikace

- **Obracejte se přímo na osobu, se kterou jednáte:** I za přítomnosti asistenta, pečovatele nebo rodinného příslušníka se vždy obracejte přímo na osobu, se kterou komunikujete, a mluvte k ní, pokud je to možné a vhodné. Asistent je zde pro podporu, ne pro zprostředkování konverzace, pokud o to OZZ sama nepožádá.

5. Otevřenost a upřímnost (zároveň taktnost)

- **Buďte transparentní:** Komunikujte otevřeně a upřímně, ale vždy s ohledem na citlivost situace a pocity druhé strany.
- **Důvěryhodnost:** Vaše slova by měla být v souladu s vašimi činy.

6. Zpětná vazba

- **Poskytujte konstruktivní zpětnou vazbu:** Pokud je to vhodné, poskytněte zpětnou vazbu, která je konkrétní (zaměřená na chování, nikoli na osobu) a má za cíl pomoci.
- **Buďte otevření zpětné vazbě:** Buďte připraveni přijímat zpětnou vazbu od ostatních a zvažovat ji.

7. Neverbální komunikace

- **Pozor na řeč těla:** Uvědomte si svůj postoj, gesta, mimiku a oční kontakt – mohou sdělovat více než slova.
- **Soulad s verbální komunikací:** Ujistěte se, že vaše neverbální signály podporují to, co říkáte, a nejsou v rozporu.

Tyto zásady tvoří pevný základ, na kterém je třeba stavět i u osob se zdravotním postižením.

Efektivní spolupráce s doprovázejícími asistenty a pedagogy

Efektivní spolupráce lektora s doprovázejícími asistenty a pedagogy je **zásadní pro zajištění inkluzivního a podnětného prostředí pro děti i dospělé se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP)**. Tito pracovníci představují neocenitelný most k individuálním potřebám jednotlivců a jejich zapojení do výuky. Pracují s nimi dlouhodobě a dobře znají jejich potřeby, ale i limity. Předané informace a zapojení asistentů a pedagogů lektorovi umožní plně se soustředit na obsah a dynamiku celé skupiny.

Klíčové jsou otevřená komunikace, vzájemný respekt a vnímání asistenta/pedagoga jako cenného zdroje informací a podpory. Společným úsilím zajistíte, že se každé dítě bude cítit v bezpečí, zapojí se a bude mít možnost se učit.

Před začátkem programu/semináře

- **Vzájemná komunikace a seznámení:** Ještě před příchodem dětí/dospělých se krátce seznámte s asistentem/pedagogem. Zjistěte, kteří jednotlivci mají speciální potřeby a jaké jsou jejich konkrétní potřeby a limity.
- **Sdílení informací:** Předem se domluvte na průběhu programu. Asistentovi/pedagogovi objasněte cíle, strukturu a očekávání od dětí/dospělých. Poskytněte mu veškeré materiály, které budete používat, aby se mohl připravit na případné úpravy nebo dopomoc.
- **Příprava prostoru:** Společně s asistentem/pedagogem zvažte uspořádání prostoru tak, aby vyhovovalo všem, včetně jednotlivců se speciálními potřebami (např. dostatek místa pro pohyb, klidnější zóna pro snížení podnětů).

Během aktivity

- **Jasně instrukce:** Dávejte jasné, stručné a vizuálně podpořené instrukce. Ujistěte se, že asistent/pedagog rozumí vašim pokynům a ví, jak je může dětem/dospělým se SVP dále vysvětlit nebo zjednodušit.
- **Vzájemná podpora, nikoli kontrola:** Vnímejte asistenta/pedagoga jako svého partnera. Nechte mu prostor pro aktivní zapojení a iniciativu v práci s dětmi/dospělými. Nesnažte se ho neustále kontrolovat, ale spíše mu důvěřujte.
- **Diskrétní komunikace:** Pokud potřebujete s asistentem/pedagogem něco probrat během aktivit, snažte se o diskrétní a neverbální komunikaci (např. oční kontakt, gesta). Pokud je potřeba, odejděte na chvíli stranou.
- **Flexibilita a adaptace:** Buďte připraveni upravit tempo, náročnost nebo formu aktivity podle aktuálních potřeb dětí/dospělých a zpětné vazby od asistenta/pedagoga.
- **Pozitivní zpětná vazba:** Oceňujte snahu a pokroky všech dětí/dospělých, včetně těch se speciálními potřebami, a to jak přímo, tak i skrze asistenta/pedagoga.

Po skončení programu/semináře

- **Krátká reflexe:** Po ukončení programu si s asistentem/pedagogem krátce popovídejte o jeho průběhu. Sdílejte své postřehy a pocity.
- **Zpětná vazba:** Požádejte asistenta/pedagoga o zpětnou vazbu ohledně toho, co s cílovou skupinou fungovalo dobře a co by se dalo zlepšit. Jeho perspektiva je klíčová pro budoucí plánování.
- **Příprava na další setkání:** Pokud se budete setkávat opakovaně, domluvte si další kroky a případné úpravy pro příště.

Principy tvorby a úpravy vzdělávacích aktivit pro jednotlivé skupiny OZZ

Pro každou skupinu OZZ je nutné brát v potaz jiný přístup a upravit buď formu, nebo obsah EVVO.

Osoby s tělesným postižením

Tělesné postižení nevyovídá nic o intelektuálních schopnostech, charakteru ani potenciálu jednotlivce. Klíčovým rysem této skupiny je **omezení v hybnosti nebo koordinaci** způsobené poškozením pohybového aparátu, nervového systému nebo jiných systémů těla. Toto omezení se může projevat různými způsoby, například:

- **omezenou schopností chůze** (může vyžadovat berle, chodítka, vozík)
- **problémy s jemnou motorikou** (např. při psaní, oblékání, manipulaci s předměty)

- **potížemi s rovnováhou a koordinací**
- **sníženou silou nebo vytrvalostí**
- **nutností používat kompenzační pomůcky** (invalidní vozík, protézy, ortézy, apod.)

EVVO se u této cílové skupiny upravuje ve vztahu k jejím specifickým požadavkům. Intelektuální schopnosti nejsou zasaženy, proto obvykle není třeba významně upravovat obsah vzdělávacích programů, pouze jejich formu.

Příklady úprav v prostředí a výukovém prostoru

- Zásadní je bezpečné prostředí, ať již se jedná o bezbariérovost, nebo stabilní židle ve výukové místnosti. Dbejte na dostatečné osvětlení, řádné označení schodů (první a poslední schod označit žlutobílými pruhy), podlahy s protiskluzovým povrchem.
- Pokud se EVVO této skupině poskytuje častěji, je vhodné upravit 1 toaletu jako bezbariérovou.
- Ve střediscích ekologické výchovy často využívané podložky na psaní nemusí této cílové skupině vyhovovat a je nutné hledat jiné možnosti (pevné stoly, lavice na psaní apod.).
- Náročnější je pobyt v terénu a obecně v přírodním prostředí, který je pro mnoho jednotlivců velmi obtížný. Je proto nutné dobře zvážit trasu venkovního programu, podle možností ji zkrátit a přizpůsobit cílové skupině.

Příklady úprav v programech

- Využívané učební pomůcky musí odpovídat specifickým požadavkům cílové skupiny. Problémy s jemnou motorikou můžeme vyřešit použitím robustnějších a nerozbitných pomůcek nebo pozměnit běžné postupy (např. mikroskop zaostří lektor, a nikoli účastník).
- Kontakt se zvířaty v rámci EVVO musíme dobře zajistit z pohledu bezpečnosti účastníků i zvířat. Občasné nekoordinované pohyby a horší jemná motorika mohou zvířata stresovat a změnit jejich chování. Zapojení zvířat je možné až po jejich předchozí přípravě, jejich odcitlivění (přivykání na nenadálé podněty, zvuky aj.) a návyku na možné situace, jejichž cílem je minimalizace stresu a zachování welfare zvířat. Pokud máme účastníky s motorickými potížemi, nevyužíváme malá a křehká zvířata (drobné hlodavce, kuřata apod.). Při využití psů je vhodné složit s nimi canisterapeutické zkoušky.
- Celková časová dotace programu může zůstat stejná, je ale vhodné zkrátit některé aktivity nebo v souladu s metodikou některou aktivitu vyřadit. Tato cílová skupina má většinou pomalejší tempo. A chtít stihnout v plném rozsahu všechno je zbytečně stresující, vede to k neúměrnému zkracování reflexe, což nepřispívá k dosažení stanovených cílů programu.

Osoby se smyslovým postižením

Zrakové postižení

V České republice žije přibližně 250 000 osob se zrakovým postižením, z toho přibližně jedna čtvrtina je zrakově postižená těžce (ČSÚ, 2018). Člověk se zrakovým postižením je jedinec, jehož zraková percepce je nějakým způsobem omezena. Zrakové postižení nevyovídá nic o intelektuálních schopnostech, charakteru ani potenciálu jednotlivce. Spektrum zrakového postižení je velmi široké a sahá od částečného poškození zraku (slabozrakost) až po úplnou slepotu.

Hlavní charakteristiky této cílové skupiny:

- **Existuje škála stupňů zrakového postižení:** Ne všichni lidé se zrakovým postižením jsou zcela nevidomí. Mnozí mají zbytky zraku, které jim umožňují vnímat světlo, stíny, obrysy, nebo dokonce číst zvětšený text či používat speciální pomůcky.
- **Spoléhání se na jiné smysly:** V důsledku omezeného zraku se často rozvíjejí a posilují ostatní smysly, jako je sluch (pro orientaci v prostoru, rozpoznávání hlasů), hmat (pro čtení Braillova písma, rozpoznávání předmětů) a čich.
- **Používání kompenzačních pomůcek a strategií:** Pro usnadnění každodenního života a zajištění nezávislosti využívají lidé se zrakovým postižením řadu pomůcek:
 - **bílou hůl:** jako symbol zrakového postižení a navigační pomůcku
 - **vodícího psa:** pro navigaci a zvýšení bezpečnosti
 - **lupu, monokulár:** pro slabozraké
 - **Braillovo písmo:** pro čtení a psaní
 - **speciální software a technologie:** hlasové čtečky obrazovky, lupy na počítači či mobilním telefonu, navigační aplikace
 - **zvukové majáčky a značky:** pro orientaci ve veřejném prostoru
- **Odlíšné způsoby získávání informací:** Vzhledem k omezenému vizuálnímu vjemu získávají tito lidé informace primárně sluchem (poslech textu, audioknihy, mluvené zprávy) nebo hmatem (Braillovo písmo, hmatové mapy).

EVVO se u této cílové skupiny upravuje ve vztahu k jejím specifickým požadavkům. Intelektuální schopnosti nejsou zasaženy, proto obvykle není třeba významně upravovat cíle a obsah vzdělávacích programů, pouze jejich formu.

- Zrakové vjemy se nahrazují jinými způsoby. Při zahájení komunikace a výuky se vždy představte jménem, můžete si s jednotlivci podat ruku. Při rozhovoru udržujte oční kontakt, chybět nemají ani neverbální komunikační prvky. Pokud odcházíte z místnosti (například pro pomůcky), vždy na to upozorněte.
- Pohyb v neznámém prostředí nebo na místech s překážkami je pro tuto cílovou skupinu náročný. Proto je důležité dbát na jasnou komunikaci při navádění, například přesně popisovat směr a vzdálenost (napravo od vás, před vámi atd.).
- S výukovými pomůckami se pracuje hmatem, čichem a sluchem, musí tomu být uzpůsobené.
- Ve výuce nevyužijete obrázky, grafy ani krátká videa.
- Při přípravě výukového programu počítejte s tím, že verbální vysvětlení, prozkoumání hmatem nebo čichem trvá vždy delší dobu než zhlédnutí videa nebo obrázku. Počítejte s větší časovou dotací na jednotlivé aktivity.
- Výuka je náročná pro obě strany, lektor musí vše verbalizovat, účastníci udržet pozornost. Proto upravte i svůj mluvený projev – dobře artikulujte, intonujte, používejte raději kratší věty než dlouhá souvětí.
- Vyhýbejte se příliš odborné terminologii.
- Mluvený projev čleňte do logických celků a vhodně ho doplňujte pomůckami, dalšími zvuky apod.

Program „Beránek a ovečky“ (osoby se zrakovým postižením)

Program zaměřený na význam chovu ovcí pro člověka a krajinu, téma potřeby zvířat a welfare chov.

Skupina max. 10 osob, program určený pro 3.-5. třídu ZŠ, doba trvání 90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle	
Vztah k přírodě	Schopnost kontaktu se zvířetem	Citlivost k přírodě
Ekologické děje a zákonitosti	Zájem o pochopení ekologických dějů a jejich zkoumání	

Získané kompetence:

- Účastník zvládá kontakt s živým zvířetem.
- Účastník zná podstatu welfare chovu zvířat.
- Účastník chápe význam ovcí pro krajinu.

Průběh programu:

Po úvodním představení místa a lektora skupinu uvedeme do tématu zvukovou hádankou – zvuky letní louky, následují zvuky pasoucího se stáda – bečení, zvonečky, štěkání psa apod.

Vydáme se za stádem. Lektor rozdělí dětem zvonečky a role – mladý beránek, ovečka, jehnice, beran. Děti hrají svoji roli cestou ke stádu a následují svého ovčáka. Ten hraje na přístalku nebo zpívá.

U stáda se děti posadí. Lektor zavolá skutečné stádo, nakrmí ho v ohradě, aby zůstalo v blízkosti dětí.

Jaké životní potřeby máte vy? Lektor si zapisuje na arch. Co je pro vás důležité?

Kdybychom byli ovečkou/beránkem, co bychom potřebovali mít zajištěné od lidí, aby chom se cítili spokojeně? Jaké životní potřeby má ovce?

Formou hry:

1. hráč – jako beran potřebuji být většinu času venku na louce
2. hráč – zopakuje a přidá svoji myšlenku a doplní – jako beran potřebuji být většinu času venku na louce, a mít se kde napít...
3. hráč...

Následně lektor spolu se skupinou shrne a vytvoří společný závěr – životní pohoda zvířat – ovcí, welfare.

Krmení oveček – lektor vysvětlí, čím se ovečky krmí, pošle po dětech ukázky – sůl, seno, sláma... následně přivede k sedícím dětem ovčí stádo (bez berana, kvůli bezpečnosti). Děti dávají ovcím připravená kolečka mrkve, hladí je, poslouchají zvuky stáda, čichají s k rukám (lanolin).

Aktivita k významu ovcí pro člověka a krajinu. Storytelling – využití příběhu (příběh o ovcích a pražské Šárce). Proč chováme ovce – produkty – mléko, vlna, maso, vypásání krajiny. Co se vyrábí z vlny, z ovčího mléka. Lektor nechá kolovat výrobky z vlny – klubíčko, svetr, kobereček, ponožky apod. Poté dává dětem k prozkoumání velký kus upraveného rouna a následně ostříhané ovčí vlny.

S připravenými pomůckami – rouno, mýdlová voda, teplá a studená voda, lektor plstí s dětmi vlněnou kuličku. Reflektují společně příběh.

Závěrečné shrnutí. Děti společně s lektorem poděkují ovečkám (např. za vlnu a pestrou krajinu) a popřejí jim (např. životní pohodu). Co můžu pro ovečky udělat já? (např. šetrnost – neplýtvání potravinami, preference přírodních materiálů apod.).

Reflexe a závěr:

Po ukončení aktivity se ovce vracejí a lektor se skupinou reflektuje pocity a poznatky dětí.

Tabulka 2: Příklad programu „Beránek a ovečky“

Program „Stromy ve městě“ (osoby se zrakovým postižením)

Program zaměřený na význam stromů ve městě.

Skupina max. 15 osob, program určený pro I. stupeň ZŠ, doba trvání 90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Vztah k přírodě	Potřeba a schopnost kontaktu s přírodou
Ekologické děje a zákonitosti	Zájem o pochopení ekologických dějů a jejich zkoumání

Záměr: Účastníci si uvědomí důležitost stromů ve městě a jejich funkce.

Získané kompetence:

- Účastník zná funkce stromů ve městě a umí pojmenovat alespoň dvě z nich.
- Účastník rozumí významu stromů ve městech.

Průběh programu:

Po úvodním představení skupině pustíme krátký záznam zvuků z města, „pod korunou stromů“, a reflektujeme, co slyšeli. Následně pustíme záznam z města mimo stromy. Porovnááme oba záznamy a bavíme se o tom, jak stromy tlumí zvuky a hluk města a přinášejí zvuky nové.

Následně jdeme ven, na hmatovou stezku kolem stromů (blízký parčík, zahrada školy apod.). Jaká je kůra jednotlivých stromů, jaké mají listy? Mají ještě další specifika (např. vůně aj.). Jak se pod stromy cítíme? Lektor vysvětlí rozdíly v jednotlivých stromech a může i ve funkcích podle druhů stromů (listnaté versus jehličnaté). Reflexe v podobě hmatového pexesa (přiřazení listů ke kůře nebo plodům jednotlivých druhů).

Co dalšího stromy ve městech dělají? Pokus – strom jako klimatizační jednotka. Pro každou skupinu budeme potřebovat teploměr s vlhkoměrem a pocitovou stupnici. Skupina (s doprovázejícím pedagogem nebo asistentem) provede měření pod stromem a na volném prostranství (ideálně s betonovým nebo asfaltovým povrchem) a vyhodnotí svoje pocity pomocí stupnice (viz pocitová mapa Prahy). Následně všichni společně vyhodnotí jednotlivé ukazatele z volného prostranství a z místa pod stromy. Lektor jim vysvětlí rozdíl snížení teploty ve stínu neživého předmětu a ve stínu stromu.

Co dalšího stromy mohou dělat? Do skupin dáme dětem model stromu a modely zvířat (netopýr, ptáci, brouci, veverka aj.). Děti mají za úkol umístit model zvířete na strom a společně pak vyhodnotíme, jaký význam strom pro daného živočicha má.

Reflexe celého programu:

Účastníci ve skupinách na závěr vytvoří poděkování stromům ve městech (formou básničky, písničky, krátké zprávy v rádiu), kde stromům poděkují za to, co všechno ve městě zajišťují.

Jako reflexe by se dal využít i hmatový úkol. Do skupin se rozdělí předměty reprezentující jednotlivé funkce a děti je musí správně přiřadit – vějíř (čistý vzduch), mokrá hadřík (vlhkost/chlad), kaštan (plody), pírkó (domov pro ptáky a zvířata), list (stín).

Tabulka 3: Příklad programu „Stromy ve městě“

Sluchové postižení

V ČR má poruchu sluchu přibližně 130 000 osob (ČSÚ, 2018). Pokud bychom k tomuto číslu připočetli ještě ztráty sluchu v souvislosti s vyšším věkem, dostáváme se téměř k číslu 500 000 osob. Tato cílová skupina je charakteristická částečnou až úplnou ztrátou sluchu, která znemožňuje vnímat zvukové informace. Říká se, že ztráta zraku člověka odděluje od prostředí, ztráta sluchu od lidí. Je to dáno obtížnou komunikací osob se sluchovým postižením s většinovou populací. Nedostatečné porozumění nebo obtíže v komunikaci mohou vést k sociální izolaci a pocitům osamělosti.

Rozlišujeme dva základní druhy - ohluchlost a hluchotu

- Ohluchlost je těžká až úplná ztráta sluchu, ke které dochází po dokončení vývoje mluvené řeči (tedy po 5. až 6. roce života, často i v dospělosti či stáří). Ztráta sluchu nastává v době, kdy už má jedinec plně rozvinutou mluvenou řeč a jazykové kompetence. Přestože člověk přijde o sluch, jeho mluvená řeč zůstává zachována.
- Hluchota je stav ztráty sluchu od narození nebo ještě před dokončením vývoje řeči. Tito lidé většinou mají často narušený nebo opožděný vývoj mluvené řeči. Komunikují především znakovým jazykem a vytvářejí si vlastní kulturu.

EVVO se u této cílové skupiny upravuje ve vztahu k jejím specifickým požadavkům. Intelektuální schopnosti nejsou zasaženy, ale je třeba počítat s menší slovní zásobou, a to i v případě tlumočení do znakového jazyka. Tomu je nutné přizpůsobit cíle a obsah vzdělávacích programů, včetně jejich formy.

Lidé se sluchovým postižením používají různé komunikační strategie, včetně znakové řeči, odezírání, poslechových pomůcek (sluchadla, kochleární implantáty), přepisovačů mluveného slova a psané formy. Pro mnoho z nich je klíčová vizuální podpora (mimika, gesta, vizuální materiály). Aby vzájemná komunikace mezi lektorem a cílovou skupinou probíhala efektivně a neslyšící mohli dobře odezírat, je třeba při mluvení dbát na tyto zásady:

- Nekřičte, porozumění se tím zhoršuje.
- Stůjte tak, aby na váš obličej dopadalo světlo a bylo vám dobře vidět na ústa.
- Při řeči nepijte, nejezte, nezakrývejte si ústa.
- Dobře artikulujte, ale nepřehánějte to.
- Mluvte pomaleji.
- Používejte kratší věty, vyhněte se slangu, odborným termínům, extrémně dlouhým slovům.
- Když vidíte, že vás nechápou, zkuste danou věc říci jinak.
- Průběžně se ujišťujte, že vám všichni rozumí.

Dále je vhodné při EVVO programech dodržovat následující:

- Pokud máte jednotlivce nebo skupinu, která využívá znakovou řeč a má s sebou tlumočníka, používejte krátké věty, dejte tlumočnickovi čas na znakování a ujišťujte se, že všichni řešené problematice rozumí.
- Při pohybu v terénu chodte před skupinou. Děti běžící vstříc nebezpečí hlasem nezastavíte, musíte je předběhnout a zastavit gestem.
- Ve výuce hodně využívejte obrázky, grafy a krátká videa.
- Do výuky je vhodné zapojovat dostatek výukových pomůcek. Důležité je, aby jejich obsluha byla co nejjednodušší a nevyžadovala dlouhý pracovní postup.
- Při přípravě výukového programu počítejte s delší časovou dotací na jednotlivé aktivity, přibližně o čtvrtinu až třetinu času navíc.

Program „Nejsou tu jen včely“ (osoby se sluchovým postižením)

Program zaměřený na význam různých druhů opylovatelů pro krajinu a člověka. Skupina max. 15 osob, program určený pro II. stupeň ZŠ a starší, doba trvání 90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Vztah k přírodě	Citlivost k přírodě
Ekologické děje a zákonitosti	Zájem o pochopení ekologických dějů a jejich zkoumání

Záměr: Účastníci si uvědomí, že opylovatelé jsou druhově velmi pestrou skupinou, potřebují vhodné životní podmínky a pro zdravou krajinu jsou důležité všechny druhy.

Získané kompetence:

- Účastník zná více druhů opylovatelů.
- Účastník umí přiřadit vhodná opatření na jejich podporu a ochranu.

Průběh programu:

Po úvodním představení skupině promítneme krátký film s titulky o opylovatelích (ČT EDU).

Následně jdeme ven pozorovat a zaznamenat do archu, kolik hmyzích opylovatelů uvidíme. Tuto aktivitu zakončíme u proskleného úlu. Vyhodnotíme pozorování a zaznamenáme na tabuli.

Účastníky rozlosujeme do skupin, ve kterých z připravených dílů seskládají konkrétního opylovače (včela, čmelák, motýl). Následně přiřadí text (rozstříhané věty) k jednotlivým opylovatelům (např. létám na květy i při nízkých teplotách, dlouhým sosákem dosáhnou i do hlubokých květů a opylují je). Pak si účastníci obejdou všechny skládačky a přečtou si přiřazené informace. Společně vyhodnotíme jejich správnost.

Následuje simulační hra „Zemědělci a opylovatelé“ – 6 kol. Do hry zahrneme jednotlivá opatření na podporu hmyzích opylovatelů, výnos z plodin, vývoj počasí a další. Hra je na cca 30–40 minut. Hru nakonec vyhodnotíme – která skupina farmářů bude nejuspěšnější a zároveň kde bude nepestřejší krajina.

Reflexe a závěr:

Závěrečná reflexe – jaká opatření pro opylovače můžeme udělat my sami v našem okolí, ve škole, na zahradě. Požádáme skupinu, aby poslala fotografii svého řešení za půl roku.

Obrázek hmyzího hotelu vyrobeného ve škole po programu.

Tabulka 4: Příklad programu „Nejsou tu jen včely“

Program „Voda v krajině“ (osoby se sluchovým postižením)

Program zaměřený na zadržení vody v krajině a malý vodní cyklus. Skupina max. 15 osob, program určený pro II. stupeň ZŠ a starší, doba trvání 90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Ekologické děje a zákonitosti	Zájem o pochopení ekologických dějů a jejich zkoumání

Záměr: Účastníci si uvědomí důležitost malého vodního cyklu pro udržení vody v krajině a získají znalosti o dalších opatřeních pro zadržení vody v krajině.

Získané kompetence:

- Účastník zná princip malého vodního cyklu.
- Účastník zná 2 opatření na udržení vody v krajině.

Průběh programu:

Po úvodním představení skupině promítneme krátký film o vodě v krajině (ČT EDU) – překlad do znakového jazyka zajistí doprovázející pedagog.

Následně jdeme ven, vyzkoušíme si rychlost vsakování vody a odtoku vody z krajiny na krátkém pokusu, děti si zaznamenají výsledky (pomůcky – konev s vodou, svah, 3 různé povrchy).

Můžeme využít i model krajiny a rychlost odtoku vody z ní a porovnat část s meandry, část rovnou.

Reflexe – v jakém typu krajiny se voda déle zdrží (účastníci vyplní do připraveného listu).

Dále lektor využije model malého vodního cyklu a vysvětlí jeho části.

Reflexe a závěr:

Detektivní hra „Malý vodní cyklus“. Účastníci ve skupinách (po 3) hledají obrázky, které patří do malého vodního cyklu, a nalepují si je na správná místa ve svém pracovním listu.

Celá skupina si následně vyhodnotí, které pracovní listy jsou správně.

Na závěr lektor poprosí účastníky, aby podobně jako ve škole ohodnotili jednotlivé typy krajiny podle toho, jak dobře se v nich zadrží voda. Má připravené obrázky různé krajiny (město s parkem a dešťovými záhony, město betonové, vysokohorský reliéf, místo s dálnicí apod.).

Tabulka 5: Příklad programu „Voda v krajině“

Duševní onemocnění

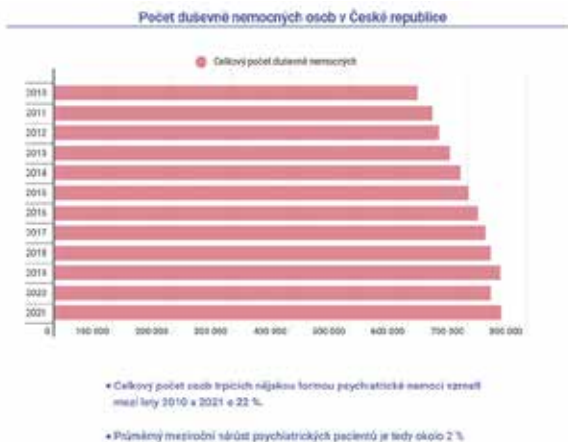
V ČR trpí nějakou formou duševního onemocnění přibližně 10 % populace. Tato cílová skupina zahrnuje mnoho různých stavů a projevů. Projevy duševního onemocnění se liší od mírných a přechodných obtíží až po závažné a dlouhodobé stavy. Týkají se myšlení (např. bludy, halucinace), emocí (např. silné výkyvy nálad, úzkosti, deprese), chování (např. sociální izolace, agitovanost) nebo vnímání reality.

Lidé s duševním onemocněním se často potýkají se stigmatizací ze strany společnosti. Důležité je si uvědomit, že duševní onemocnění není volba, ale zdravotní stav, stejně jako onemocnění fyzické.

Obecné charakteristiky osob s duševním onemocněním

- **Změny v prožívání a fungování:** Osoby s duševním onemocněním často zažívají změny v prožívání sebe sama, okolí a vztahů. Může se změnit jejich schopnost studovat, pracovat, udržovat sociální kontakty nebo pečovat o sebe. Tyto změny mohou být náhlé, nebo se mohou vyvíjet postupně.

- **Vliv na emoce a náladu:** Časté jsou výrazné změny v emocích a náladě. Může jít o depresi (pocity smutku, beznaděje, ztráta zájmu o dříve oblíbené činnosti), úzkost (nadměrné obavy, strach, panické ataky) nebo mániei (zvýšená energie, euforie, snížená potřeba spánku).
- **Změny v myšlení:** Některá duševní onemocnění ovlivňují procesy myšlení. Může se objevit narušené soustředění, problémy s pamětí, pomalé nebo zrychlené myšlení, nebo dokonce bludy (falešná přesvědčení, která nejsou založena na realitě) a halucinace (vnímání věcí, které ve skutečnosti neexistují).
- **Poruchy chování:** Duševní onemocnění se mohou projevit i změnami v chování. Může jít o sociální stažení, agresivitu, agitovanost, neuspořádané chování nebo rituální chování (např. u obsedantně-kompulzivní poruchy).

Graf 1: Počet duševně nemocných osob v ČR (Národní zdravotní informační portál, 2024)

Přizpůsobení EVVO lidem s duševním onemocněním je klíčové pro jejich úspěšné začlenění do vzdělávacího procesu a celkovou pohodu. Neexistuje univerzální přístup, protože dopady duševního onemocnění jsou velmi individuální. Je nutné si uvědomit, že v každém kolektivu může být dítě nebo dospělý s nějakou formou duševní choroby. Pokud je v dobré fázi nebo pod správnou medikací, lektor onemocnění vůbec neopozoruje.

Proto je zejména u této cílové skupiny velmi důležité předem projednat specifika daného dítěte nebo celé skupiny s doprovázejícím pedagogem nebo asistentem.

Nápomocná doporučení

Individuální přístup a pochopení:

- **Poznejte individuální potřeby:** Každý člověk s duševním onemocněním je jiný. Zjistěte, jaké konkrétní problémy ovlivňují jeho učení (např. problémy s koncentrací, pamětí, úzkostí, motivací, únavou), ptejte se doprovázejících pedagogů, asistentů.
- **Empatie a vlídný přístup:** Přistupujte ke všem s vlídností, empatií a respektem. Jejich chování může být ovlivněno nemocí, vyvarujte se stigmatizace.
- **Flexibilita:** Buďte připraveni na flexibilitu v přístupu k výuce, hodnocení a plnění úkolů.

Stabilní a podpůrné prostředí:

- **Jasně hranice a struktura:** Stanovte jasné a předvídatelné hranice a poskytněte strukturované prostředí, které může snížit úzkost.
- **Minimalizace stresu:** Snažte se minimalizovat stresové faktory v prostředí i aktivitách.

Přizpůsobení výukových metod a obsahu:

- **Kratší bloky a střídání aktivit:** Střídejte aktivity, výklad, samostatnou práci a praktické činnosti. Rozdělte programy do kratších bloků.
- **Opakování a vizuální pomůcky:** Používejte opakování, vizuální pomůcky a různé učební strategie, aby děti informace lépe vstřebávaly.

Zaměření na celkový rozvoj a mindfulness:

- **Zaměřte se nejen na znalosti:** Pro EVVO jsou důležité nejen znalosti, ale také rozvoj osobnosti. Dávejte stejnou váhu emočnímu i sociálnímu rozvoji.
- **Podpora zapojení do aktivit:** Podporujte zapojení se dětí SVP do aktivit a práce v týmu, předcházíte tím sociální izolaci. Zároveň jim tímto způsobem pomáháte budovat odolnost a strategii zvládnání stresu.

Důležité upozornění:

Vzhledem k širokému spektru dopadů a projevů duševních onemocnění je vhodné EVVO u této cílové skupiny postavit individuálně nebo pro malé skupiny s podobnou diagnózou.

Je nutné si uvědomit, že duševní onemocnění má na jednotlivce rozmanité dopady, a proto je **klíčové řídit se aktuálním stavem a potřebami každého žáka**. Vždy je vhodné spolupracovat s odborníky v oblasti duševního zdraví, kteří mohou poskytnout specifické rady a podporu.

Mentální postižení

V ČR je přibližně 300 000 tisíc osob s mentálním postižením (ČSÚ, 2018). Tato cílová skupina se potýká s omezením v oblasti **intelektuálních schopností** (například uvažování, plánování, řešení problémů, abstraktního myšlení a učení) a **adaptivního chování** (souboru

dovedností, které umožňují fungování v každodenním životě). Mentální postižení se projevuje v různé míře závažnosti a vyžaduje **individuální podporu** v oblastech vzdělávání, zaměstnání a běžného života. Obecně se udává, že osoby s mentálním postižením mají IQ pod 70 a zhoršené adaptabilní chování.

Podle stupně postižení se tato skupina člení na osoby s:

- **Lehkou mentální retardací** (IQ 50–69) – lidé si mohou osvojit základní kompetence (čtení, psaní, počítání). V dospělosti bývají schopni vést relativně samostatný život s občasnou podporou. Jsou schopni vykonávat jednoduchou práci a udržovat sociální vztahy.
- **Středně těžkou mentální retardací** (IQ 35–49) – mají výrazně opožděný rozvoj myšlení a řeči. Obvykle se naučí základní sebeobsluhu a jednoduché manuální práce pod dohledem. Potřebují trvalejší podporu, často žijí v chráněném prostředí.
- **Těžkou mentální retardací** (IQ 21–34) – mají značně omezenou schopnost porozumění a komunikace. Osvojí si jen některé základní dovednosti sebeobsluhy a řeč bývá minimální. Vyžadují celoživotní péči a dohled. Velmi často se přidružuje další typ postižení.
- **Hlubokou mentální retardací** (IQ nižší než 20) – mají silně omezené poznávací i pohybové schopnosti. Často jsou imobilní nebo mají velmi omezený pohyb. Prakticky nejsou schopni sebeobsluhy a vyžadují stálou a intenzivní péči ve všech aspektech života. Komunikace se často omezuje na neverbální projev.

EVVO se u této cílové skupiny upravuje ve vztahu k jejím specifickým požadavkům. Je nutné počítat s tím, že jsou primárně zasaženy intelektuální schopnosti. Proto je programy potřeba upravit s tímto pohledem. Do EVVO se zapojují osoby s lehkou a středně těžkou

mentální retardací. Cílem je maximálně rozvinout jejich potenciál.

Klíčové vzdělávací principy

- **Individualizace a diferenciac:** Každý člověk je jedinečný, a proto je nezbytné přizpůsobit vzdělávací proces jeho individuálním potřebám, tempu a možnostem.
- **Názornost a multisenzorický přístup:** Aby učení probíhalo efektivně, musí být konkrétní a názorné. Využívá se velké množství reálných předmětů, obrázků, piktogramů a modelů. Je vhodné zapojit co nejvíce smyslů (zrak, sluch, hmat, čich, chuť). To pomáhá informaci lépe uchopit a zapamatovat si.
- **Opakování a procvičování:** Nové dovednosti a informace vyžadují časté a systematické opakování, aby se upevnily a zautomatizovaly.
- **Praktická využitelnost a funkčnost:** Vzdělávání by mělo směřovat k osvojování praktických dovedností, které jsou pro děti i dospělé relevantní v každodenním životě.
- **Pozitivní motivace a posilování úspěchu:** Důležitá je podpora sebedůvěry a motivace k učení. Cíle by měly být realistické a dosažitelné, aby vzdělávaný zažíval pocit úspěchu.
- **Strukturované prostředí a předvídatelnost:** Jasná pravidla, předem domluvený režim a předvídatelné prostředí pomáhají snižovat úzkost a podporují lepší adaptaci. Velmi nápomocná může být vizualizace činností.
- **Komunikace s cílovou skupinou:** Aby mohla vzájemná komunikace mezi lektorem a cílovou skupinou probíhat efektivně, je třeba dbát na tyto zásady:
 - Používejte kratší věty, vyhněte se slangu, odborným termínům, extrémně dlouhým slovům.
 - Mluvte pomaleji.
 - Když vidíte, že vás nechápou, zkuste danou věc říci jinak.
 - Průběžně se ujišťujte, že vám všichni rozumí.
 - S dospělými nemluvte jako s dětmi (zdrobněliny aj.)

Program „Kam s ním“ (osoby s mentálním postižením)

Program zaměřený na odpady, jejich třídění a minimalizaci vzniku odpadů.

Skupina max. 15 osob, doba trvání 60–90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Připravenost jednat ve prospěch životního prostředí	Znalosti a dovednosti potřebné pro šetrné zacházení s přírodou a přírodními zdroji
	Znalosti a dovednosti pro spotřebitelské chování

Získané kompetence:

- Znalosti a dovednosti potřebné pro šetrné zacházení s přírodou a přírodními zdroji.
- Znalosti a dovednosti pro spotřebitelské chování.

Průběh programu:

Po úvodním představení skupinu seznámíme s tím, že jdeme do přírody. Zeptáme se, jestli chodí ven, co se jim v přírodě líbí. Budeme se bavit o tom, co si myslí, že uvidíme, s čím se potkáme. Vyjdeme do lesíka / na louku apod., kam jsme předem na různá místa naházeli odpad (čistý, vymytý, bezpečný).

Procházíme různými místy, reflektujeme to, co vidíme. Řešíme, co do přírody patří a co nikoli. Kde se to tam vzalo? Co s tím uděláme?

Následně skupinu necháme přinést to, co do přírody nepatří. Uložíme všechno do jednoho pytle a jdeme zpět. Co ale s obsahem pytle? Lektor vysvětlí, kam který odpad patří. Do připravených modelů popelnic nebo k obrázkům skupina společně s lektorem rozdělí obsah pytle.

Můžeme nějak ve svém chování omezit množství odpadu? Bezodpadovost je krásná myšlenka, ale jde o náročný styl života. Přesto každý z nás může pomoci. Lektor následně se skupinou probere odpověď na otázku: „Kterou aktivitu pro bezodpadovost byste mohli zařadit do svého života?“

Reflexe a závěr:

Závěrečná reflexe praktickou formou - každý si vytáhne 1 věc k vyřídění, lektor má přede dveřmi modely popelnic nebo jejich obrázky a při odchodu každý vloží odpad tam, kam patří. A lektor se s každým účastníkem jednotlivě rozloučí.

Tabulka 6: Příklad programu „Kam s ním?“

Program „Setkání u lesa“ (osoby s mentálním postižením)

Program zaměřený na setkání se zvířaty ve volné přírodě, rozpoznání nebezpečí a potřeby pomoci.

Skupina max. 15 osob, doba trvání 60–90 minut.

Oblast kompetencí	Rámcové cíle
Připravenost jednat ve prospěch životního prostředí	Znalosti a dovednosti pro aktivní ovlivňování okolí

Záměr: Účastníci se při setkání se zvířetem v přírodě zachovávají ve prospěch zvířete a s ohledem na vlastní bezpečí.

Získané kompetence:

- Při setkání s volně žijícími zvířaty účastník rozpozná typické situace, kdy zvíře pomoc nepotřebuje, ač to tak může vypadat (zajiče, srnče, opeřené ptáče), a typické situace, kdy zvíře potřebuje odbornou pomoc.
- Účastník ví, že je v některých případech nutné kontaktovat záchrannou stanici.

Průběh programu:

Evokace:

„Jaké zvíře jste potkali v naší přírodě?“

„Jak se zvířata obvykle zachovají, když nás uvidí, jak se přibližujeme?“ – schovají se, utečou

„Jsou i situace, kdy neutíkají. Dnes zjistíme proč a co potom dělat.“

Brainstorming: V jakých situacích volně žijící zvířata potřebují pomoc lidí? (aktivita v místnosti)

Lektor položí otázku a pak píše na tabuli nápady, co zazní. Pokud je něco mimo (ochočení zvířete...), vysvětlíme, proč to na tabuli nezapišeme. Označíme v seznamu body, které se týkají dnešního programu (zraněné zvíře, uvízlé zvíře apod. ale i opuštěné mládě) – to bude naše téma.

Hledání zvířat venku (předem připravit plyšáky a poschovávat, včetně kuny s hlavou v plechovce)

- Venku: „Slyšíte nějaké zvuky přírody?“ „Jak se chovat, abychom zvířata co nejméně rušili?“ (navození atmosféry tichého pozorování)
- Z účastníků uděláme týmy, každý tým dostane vymezený prostor, kde má hledat.
- Lektor: „Až zvíře najdete, domluvte se, jak byste se zachovali, kdyby bylo živé. Pak se přijďte se mnou poradit. Odesli byste ho pryč? Nebo byste ho tam nechali a tiše odešli? Nebo něco jiného?“
- Tým, který už své zvíře našel a řekl lektorovi, co by s ním udělal, dostane fotku tohoto zvířete.
- Následně sdělíme, kdo co kdo našel a co by udělali. Řekneme si společně správný postup.

Haló, záchranná stanice – scénka lektora

Kuna s hlavou v plechovce potřebuje odbornou pomoc. „Na koho se obrátíme?“ – záchranná stanice.

Vytáčíme číslo a vedeme fiktivní rozhovor se záchranou stanicí: kde jsme, co jsme naši. Stanice nám říká, co máme dělat, a my to opakujeme.

Promítnutí krátkých videí (lišče, los, srnec): se záchranou zvířat a vysvětlení situací.

Reflexe a závěr:

Jako závěrečnou reflexi lze využít výrobu posterů. Účastníci použijí obrázek, který dostali při hledání zvířat venku. Mají za úkol vyrobit plakát, ze kterého by se člověk dozvěděl, co má dělat, když takové zvíře najde. Můžou lepit, stříhat, psát, malovat dle potřeby.

Vystavení a prohlídka posterů, lektor s účastníky popisuje a komentuje jednotlivé situace na posterech.

Tabulka 7: Příklad programu „Setkání u lesa“

Kombinované postižení

V ČR nenajdeme zcela jednotné pojmové vymezení kombinovaného postižení. Používají se rovněž termíny vícenásobné postižení, kombinované vady, těžké postižení či souběžné postižení s více vadami.

Zároveň existuje celá řada kombinací postižení, proto v ČR neexistuje komplexní registr a nejsou známé ani celkové statistiky. Podle zdrojů z roku 2011 v oblasti školství a péče bylo diagnostikováno speciálně-pedagogickými centry 17 589 žáků s kombinovaným postižením.

EVVO pro tuto cílovou skupinu je velmi obtížné. Pokud bychom se dané skupině více věnovali, je nutný individuální přístup, práce s jednotlivcem nebo velmi malou skupinou s podobnými potřebami. Před vzdělávacími lekci je vhodné zařadit předchozí konzultace s osobními asistenty, opatrovníky aj. Na jejich základě pak individuálně upravujeme metodiky a programy, které budeme následně vztahovat zejména k cílům vytváření vztahu k přírodě, s kompetencemi potřeby kontaktu s přírodou a kontaktu s přírodním prostředím a citlivosti k přírodě.

Program „Hebká ouška, měkké tlapy“

Program zaměřený na citlivý a odpovědný přístup k domácím zvířatům (mazlíčkům).

Délka programu 60 minut, skupina max. 10 osob.

Cílem programu je budovat a rozvíjet citlivost a vztah k přírodě.

Kompetence pro environmentálně odpovědné jednání	Rámcové cíle upravené pro oblast ochrany zvířat		
Vztah k přírodě	Potřeba kontaktu s domácími mazlíčky	Schopnost přímého kontaktu se zvířaty	Citlivost v přístupu ke zvířatům
Ekologické děje a zákonitosti	Porozumění skutečnosti, že domácí mazlíčci mají své základní životní potřeby		

Získané kompetence:

- Účastník vnímá zvíře jako živého cítícího tvora, vystupuje u zvířat klidně a ohleduplně.
- Účastník s pomocí pomůcek umí popsat, co potřebuje dané zvíře ke spokojenému životu.

Průběh programu:

Lektor po představení pozve básničkou účastníky do světa zvířat:

*Hebká ouška, měkké tlapy,
Půjdem spolu do pohádky.
Tam do světa zvířátek
a za chvíli nazpátek.*

Pak společně s účastníky připraví pravidla pro kontaktní program se zvířaty ze zoo koutku.

Účastníci dostanou několik minut na **prohlížení zoo koutku**. Po prohlédnutí zvířat popíší, co při pozorování viděli. Navážeme krátkým **představením zvířat** (ano, tohle terarium vypadá úplně prázdné, je to tím, že v něm bydlí křeček a ten celý den spí atd.). Lektor vysvětlí, že některá zvířata si pohladíme a některá ne (protože např. zvířata s noční aktivitou nyní spí).

Kontaktní část se zvířaty:

- Využíváme zakrslé králíky, morčata, želvy, užovky, případně další vhodné živočichy, kteří prošli přípravou.
- Nejprve pozorujeme a komentujeme chování, pak nacvičíme hlazení. Na obrázku nebo pantomimou si předvedeme spokojené a vyděšené zvíře (vysvětlíme řeč zvířat). Vysvětlíme, že zvíře ve stresu nelze hladit. Následně posadíme zvíře na target a velmi klidně, po jednotlivcích necháme účastníky zvíře pohladit/nakrmit.

Reflexe a závěr:

Po skončení kontaktu reflektujeme:

Jaké to bylo pro nás a jaké pro zvířátko?

Jak jsme to poznali? (vracíme se k signálům spokojenosti/nespokojenosti).

Poznámka: nejen u této aktivity se snažíme zaměřovat na pozitivní chování dětí („Vidíte, teď jsme v klidu a krmí jen jeden, takže morče se cítí dobře a dá si s chutí mrkvičku“; „Všem se podařilo králíka pohladit jemně, takže se neleknu!“ atd).

Cílem EVVO je environmentální vzdělávání, výchova a osvěta přístupná všem. Doufáme, že tato příručka bude dobrým pomocníkem pro EVVO osob se zdravotním znevýhodněním.

Literatura, zdroje, východiska:

<https://mzp.gov.cz/cz/agenda/udrzitelny-rozvoj/agenda-2030>

<https://mzp.gov.cz/cz/agenda/udrzitelny-rozvoj>

<https://vlada.gov.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/vvzpo/dokumenty/priloha-c--2-6691/>

<https://www.nzip.cz>

MŽP: Cíle a indikátory pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu v České republice, r.2011

Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zdravotního nebo sociálního znevýhodnění, Jan Michalík, Pavlína Baslerová, Lenka Felcmanová a kolektiv, PedF Palackého univerzita Olomouc, 2015

Bartoňová M., Vítková M., Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, Brno, Paido – Masarykova univerzita, 2011

Činčera J., Environmentální výchova: od cíle k prostředkům, Brno, Paido – Masarykova univerzita, 2007

Newman, S., Hry a činnosti pro vývoj dítěte s postižením, Praha, Portál, 2004

Švarcová I., Základy speciální pedagogiky – Metodická příručka, Praha, Parta, 2013

Slowik J., Komunikace s lidmi s postižením, Praha, Portál, 2010

Fischer S., Škoda J., Svoboda Z., Zilcher L., Speciální pedagogika – Edukace a rozvoj osob se specifickými potřebami v oblasti somatické, psychické a sociální, Praha, Triton, 2024

Táborský A., Táborská R., Rešerše práce s klienty se zdravotní zátěží v oblasti EVVO, Praha, 2025.